

פרפראות לפרשת השבוע

מחלקת מדרש
ומספח "ק"

בס"ד פרשת שמות תשפ"ז

מתוך ספר דברות גרשון להגה"צ ר' גרשון שטיינברג זצ"ל

בפרשה זו כתוב שהיו לכלל ישראל 4 גזירות, 1. בפרך, 2. יאור, 3. מילדות, 4. תבן, יש מוסיפים מזה עוד טעם לזה שתקנו חז"ל 4 כוסות בפסח כי אנו מודים על שניצלנו מארבע גזירות.

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך. דרשו חז"ל בפה רך שבתחילה היה השיעבוד ברצון ואחר כך בכפיה, וכנגד זה תיקנו לאכול מרור בפסח שבתחילת גידולו הוא מתוק וסופו מר, קשה למה תיקנו זכר לתקופה שהיה רך דהיינו ברצון, הרי ברצון אינו גזירה. ומתוך הכתב סופר אלא שכשאדם נאלץ לעבוד בכפיה אצל מי שהיה פעם ידידו זהו דבר קשה עד מאד, שכן העובד אצל מי שהיה שונא לו מאז ומעולם יודע הוא ששונאו ומשועבד לו אבל זה שהיה מתנהג עמו בידדות ובאהבה ולפתע נהפך לבו לשונאו וצריך כעת להשתעבד תחתיו זהו דבר קשה מאד, ולכן גם מה שהיה בפה רך זהו גזירה.

ויצו פרעה לכל עמו. אומר רש"י שגם גזר על עם מצרים, כי בו ביום שגולד משה, אמרו לו החוזים בכוכבים שהיום נולד מושיען של ישראל ואין אנו יודעים אם הוא מישראל או מהמצרים, לפיכך גזר אותו היום אף על המצריים, שנאמר כל הבן הילוד, ולא נאמר הילוד לעברים. אמנם התרגום אומר כל הבן הילוד דיתיליד ליהודאי דמשמע שלא גזר רק על היהודים, ומסבירים בדעת התרגום שכלפי חוץ הכריז שהגזירה גם על המצריים שאין טעם כלפי העולם שגזר רק על העבריים ולכן אמר כל הבן הילוד, ברם, פקידי המלוכה קיבלו בחשאי את פירושו האמיתי של החוק והם כבר תרגמו לממונים שהכונה "ליהודאי"... (מעש"ת).

ותחיינו את הילדים. חז"ל אומרים אפילו אלו שלא היו יכולים לחיות היו מתפללים עליהם שפרה ופועה ונשארו בחיים, וזה הפירוש ותחיינו את הילדים.

וייטב אלקים למילדות וירב העם ויעצמו מאוד. מסביר הדעת זקנים שזה בעצמו היה השכר שלהם, שהמילדות אמרו לפרעה שנשות ישראל לא צריכות אותנו, ואמר פרעה שהן שקרניות, וכשראה שיש ריבוי הולדה כל כך לישראל חזר ואמר שהן אמרו אמת, שאי אפשר שרק שתי נשים יהיו מיילדות לכל ישראל, אם כן בודאי שהם כמו חיות שמיילדות לבד.

ויעש להם בתים. מסביר רש"י שיצאו מהם כהונה ולויה. ומדוע דוקא השכר הזה, והטעם הוא שפרעה גזר על המיילדות להרוג את הבנים, והבנות שישארו יוכלו המצרים להתחתן עמם, והבנים שהיו נולדים מהם היו עדיין נקראים יהודים כי הולד הולך אחר האם, אבל כהנים ומלכים לא היו יכולים להיות, כי בשביל מלכות וכהונה צריך להיות מיוחסים גם מצד האב, ושפרה ופועה דאגו גם לזה ע"י שהשאירו את הזכרים בחיים, לכן קבלו מדה כנגד מדה כהונה ומלכות (מבית בריסק).

בנישואים השניים של עמרם ויוכבד כתוב בגמרא סוטה י"ב, שרקדו אהרן ומרים, והמלאכים אמרו אם הבנים שמחה.

רש"י אומר שכשמשח נולד יוכבד היתה בת 130 שנה. שואלים המפרשים מדוע כששרה הולידה כשהיתה בת תשעים התורה מספרת שבת תשעים תלד, ומי מלל לאברהם הניקה בנים שרה, וביוכבד לא כתוב כלום. ואומר ע"ז המגיד מדובנא זצ"ל משל לשני עניים שנפגשו יחד באכסניא, מספר אחד לשני שבעיר פלונית לא נותנים הרבה כסף לצדקה, ענה לו העני השני שדוקא בעיר זו שהזכרת קבלתי בשפע, שאל לו הראשון מתי היית שם, ענה לו בפורים, אמר לו בפורים אין זה חידוש שכולם נותנים אז בעין יפה

הרמב"ן קורא את ספר שמות ספר הגאולה, משום שמדובר בה מגאולת מצרים. ויש אומרים גם ספר מלחמות ה'.

ואלה שמות בני ישראל. ר"ת ואדם אישר ליזמד הסדר שנים מ'קרא ואחד ת'רגום ב'קול נ'עים י'שיר י'חיה ש'נים ר'בות א'רוכים ל'עולם (בעל הטורים מובא בחומשים ישנים).

ואלה שמות בני ישראל הבאים. סופי תיבות "תהלים", עם ספר תהלים אפשר לצאת מכל המיצרים, וזה הכוונה מצרימה, וגם רמז לשובב"ם שצריך לומר הרבה תהלים.

ואלה שמות בני ישראל. פי' רש"י אף על פי שמנאן בחייהן בשמותן, חזר ומנאן במיתתן [אחר מיתתן], להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים, שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם. מביא הכלי יקר ש"מ שהכוכב אע"פ שאינו נראה ביום מ"מ הוא נמצא גם ביום, כך הצדיק כשהוא בעוה"ב שנמשל ליום יש לו מציאות אלא שאינו נראה, ואבד רק לדורו. ועוד פי' בעצמו, שעיקר שם טוב של האדם אינו ניכר כי אם אחר מותו, כי בחייו אין ידוע אם ישאר בצדקתו, וזהו שנאמר ויוסף היה במצרים ופי' רש"י שבא להודיע צדקתו שעמד בצדקו כל ימי חייו, ולכן נמשלו לכוכבים שנראים אחר שקיעת החמה, וזהו שנאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, כי המצדיק רבים אין חטא בא לידו כדי שלא יהא הוא בגיהנום ותלמידו בגן עדן, וא"כ אצלו זה ברור שהוא יהיה מזהיר ככוכבים אף אחר מותו, אבל מי שאינו מצדיק רבים אינו ברור שישאר בצדקו לעולם.

ויש מפרשים. דביום לא ניכרים הכוכבים מפני שנמצאים ליד אור זריחתה של השמש, ורק כששוקע השמש והחשיכה שוררת בעולם הם ניכרים, כך היו גם השבטים, כל עוד היה יעקב אביהם חי לא היתה ניכרת גדלותם שכן היה יעקב כמו שמש שמונעת מן הבריות להבחין במאורות הקטנים, אבל משמת יעקב אבינו ונכנסו בני ישראל לחשכתה של מצרים, אז החל אורם של השבטים הקדושים לנצנץ.

פתום ורעמסס. למה נקרא פתום פי תהום, רעמסס רע מסס, שפרעה רצה לשבור את רוחם של ישראל ונתן להם לעבוד במקום ששוקעים הבניינים כדי שלא יהיה להם סיפוק בעבודתם.

וימררו את חייהם. הטעמים על זה קדמא ואזלא, מפרש הגר"א כך למה קדמו ואזלו דהיינו הקדימו לצאת לפני הזמן, מפני שוימררו את חייהם, שבאמת היו צריכים להיות במצרים 400 שנה כמו שכתוב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, אלא מפני קושי השעבוד הקדימו לפני הזמן 190 שנה, ויש מוסיפים שקדמא ואזלא בגימטריא 190, שאלו השנים הקדים הקב"ה לגואלם (מעש"ת).

אשר לא ידע את יוסף. יש מפרשים שלא ידע את העבר של יוסף, שהיה בשפל המדרגה ואח"כ נתעלה למלך, שהיה צריך להתבונן על העבר ועל העתיד של יוסף, וללמוד מזה גם על כלל ישראל שאי אפשר להשמידם, כמו שאמר הכתוב כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ (מעש"ת).

וישרצו. אומר רש"י שהולידו ששה בכרס אחד, ומסבירים שזה רמז בפסוק שכתוב 6 לשונות פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד.

בדרך כלל כל הנולדים עם תאומים או יותר המה חלשים, והנס היה שהיו חזקים שנאמר ויעצמו.

יש מסבירים שבדרך כלל כתוב פרו ורבו ביחד וכאן הפסיק פרו וישרצו וירבו, מכאן ראייה שהריבוי היה שלא כדרך הטבע (בשם הרה"ג ר' חיים י. יעקובוביץ זצ"ל).

שכל הפושט יד נותנים לו, אבל אני הייתי ביום רגיל. והנמשל שאצל שרה זה לא היה זמן של נסים, לכן היה בזה חידוש גדול, אבל אצל יוכבד שהיתה בזמן שהיו הרבה נסים, שנולדו ששה בכרס אחד, ובשדה והיה להם שם אוכל וכדומה, לכן לא היה בזה שום חידוש.

ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור. אומרים בעלי המוסר שכשירדה בת פרעה ליאור בוודאי חשבה אחותו והתפללה שבת פרעה לא תראה אותו והיתה במתח גדול מה יהיה, ואח"כ כשלקחה את התיבה בודאי היתה כבר מיואשת לגמרי ובחרדה גדולה, ובסוף היא עצמה הצילה אותו ומה היתה הישועה, רואים מזה שאי אפשר לדעת מהיכן תבוא הישועה.

ותשלח את אמתה. רש"י מביא פירוש שנתגדלה ידה, וכתוב במדרש שנתגדלה ששים אמה, ושואלים אם תיבת משה היתה רחוקה כל כך בתוך היאור, מדוע חשבה כלל להושיט את ידה, ומסבירים שאדם צריך לעשות כל מה שביכולתו ולסמוך שה' יהיה בעזרו, כמו בת פרעה שהושיטה את היד ולא חשבה איך תגיע ידה עד התיבה שהיתה רחוקה וה' עזר לה (בעלי המוסר).

למשה היו 10 שמות, כמו שכתוב במחזור בפיוט של שמחת תורה, 1. משה, 2. נתנאל, 3. שמעיה, 4. אבי סוכו, 5. אבי זנוח, 6. חבר, 7. יקותיאל, 8. טוביה, 9. ירד, 10. אביגדור, ובכל זאת נקרא "משה", כדי להודיע את גודל הנס שבת פרעה בעצמה הצילתו ועשתה חסד גדול עם משה, לכן התורה מדגישה את השם משה לשבח את העושים חסד עם בני ישראל.

ותקח האשה הילד ותניקהו. יש מפרשים שמשה לא רצה לאכול בתחילה גם מאמו יוכבד, כי המצריות ניסו להכריחו לאכול וסגר את פיו בכח, אך בכל זאת נשארו כמה טיפות חלב מהמצריות על שפתיו, ולכן לא רצה לאכול בתחילה מאמו, משום שמיד כשפתח את פיו יכנסו לתוכו הטיפות של המצריים, ואמו הרגישה בזה לכן ותניקהו דהיינו שניקתה את שפתיו מהטיפות האלו, וזה שאמר ותניקהו פירוש ותנקתה את שפתיו (מפרשים).

מה שעושים אין עושים אלא לעצמם, חז"ל אומרים בשעה שמשה הוריד הכתר מפרעה אמר בלעם שצריך להורגו, ויתרו אמר שצריך לנסותו עם הגחלים, אם כן הציל יתרו את משה, וכן משה הציל אחר כך את בנותיו ליד הבאר.

הדעת זקנים מביא שהמדינים זרקו את בנות יתרו לבאר מפני שיתרו עזב את העבודה וזה שלהם, ומשה הצילם כמו שכתוב וגם דלה דלה לנו שנתן לנו מים וגם הציל אותנו מהבור, לזה נאמר פעמיים דלה. עוד אומרים שיתרו זרק את משה בבור, וצפורה זרקה בבור לחם, והיתה למשה טובה גדולה מזה, ולכן אח"כ זכתה צפורה שמשה יהיה בעלה, וגם יתרו זכה במשה לחתן, זהו שאומרים מה שעושים עושים רק לעצמם (באר יוסף).

בנות יתרו אמרו לאביהם איש מצרי הצילנו ואמר להם ואיו, פירוש כדי לקרוא לו. ויש מפרשים שיתרו התפעל ואמר איך יתכן שאיש מצרי יציל לזולתו, "ואיו" אני רוצה לראות איך נראה מצרי שעושה חסד (מעש"ת).

ויאמר משה משה. המדרש מביא שה' אמר משה משה בלי פסיק באמצע, דהיינו בלי מקף באמצע, משא"כ אצל אברהם אברהם וכן יעקב וכן שמואל שמואל כתוב עם פסיק, ואומר המדרש 2 פירושים, א. שה' דיבר עם משה בלי הפסק, ופירוש שני משל לאחד שנשא משא כבד מאוד וצועק לחבירו בנשימה אחת חבר חבר! בוא ותעשה לי טובה ותוריד לי המשא, כך כביכול ה' אמר למשה משה משה, הגיע הזמן להוציא את בני ישראל, ואני לא יכול לסבול עוד את צערם.

השאלות ששאל משה בסנה, א. מי אנכי – מה אני חשוב לדבר עם המלכים, וה' אמר לו כי אהיה עמך, ב. איזה זכות יש לישראל להוציאם, ואמר לו ה' שישאלו מה שמו של ה', ואמר לו ה' אהיה-התורה, ג. כשישראל ישאלו מה שמו של ה', ואמר לו ה' אהיה-אשר אהיה-ה, ד. והן לא יאמינו לי, ואמר לו ה' שיעשה להם ג' דברים אלו הנחש, ידו המצורעת, דם, ה. לא איש דברים אנכי פירוש שאני כבד פה, ואמר לו ה' אנכי אהיה עם פך, ו. שלח נא ביד תשלח פירוש ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן, וכתוב ויחר אף ה' ואמר לו שבאמת היית צריך להיות כהן ואהרן אחיך הלוי, ובגלל שסירבת אהרן יהיה הכהן ואתה לוי, ומה שסירב להיות השליח ורצה שאהרן יהיה הגואל, מסביר רש"י שהיה משה דואג לכבודו של אהרן שהיה גדול ממנו, ואמר לו ה' וראך ושמו בלבו שאהרן ישמח שאתה המנהיג, ואכן בזכות זה זכה אהרן לתכשיט על הלב והוא החשן.

חז"ל אומרים שהמטה של משה שקל 40 סאה והיה מיהלום הנקרא סנפירינון, ואומר בעל הטורים שזה מרומז בפסוק מזה בידך, מ' גימטריה 40 סאה זה בידך.

שלח נא ביד תשלח. אומר הרמב"ן את מי שרק תשלח יהיה מי שיהיה הוא יותר טוב ממני, וזה מגודל העונה של משה.

ותקח צפורה צר. שואלים מאיפה ידעה צפורה לקחת צור למול, אלא שהיא הבינה זאת משמה, שבתוך המלה צפרה יש 2 תיבות צר וגם נשאר אותיות פה בגימטריה 85 כמספר מילה, מזה ידעה שצריכה למול בצור. ובספר צאניה וראינה ובפרישה בהלכות מילה סי' רס"ז אות ז מובא בשם הילקוט למה אין אנו מלים עם צור אלא עם סכין של מתכת, כי כשדוד נלחם עם גלית ורצה להרגו עם אבן, אמר דוד לשריון שהיה על גלית, אם תתן עצמך שתכנס האבן דרך השריון יתחילו בני ישראל למול רק עם מתכת.

יש מפרשים למה היה משה כבד פה, כדי שלא יאמרו שמפני שדיבר יפה לפרעה שיכנע אותו לשלח את העם, אלא הכל היה יד ה'. ועוד שהיה להם בקבלה שאם יבוא אחד ויאמר פקד פקדתי סימן הוא שהגיע זמן הגאולה, ומשה אע"פ שהיה כבד פה ולא יכל לומר את האות פ', ובכל זאת אמר פקד פקדתי במילואו, ואז ידעו בבירור כי הגיע הקץ.

חידה (בשם הרה"ג ר' חיים י. יעקובזון זצ"ל) הלכו ארבעה עמדו חמשה חזרו שלושה המשיכו שנים, הלכו 4 – משה וצפורה ושני בניה שהלכו ממדין למצרים, עמדו 5 – זה היה בהר חורב שהגיע שם גם אהרן, חזרו 3 – כשאהרן אמר למשה על הראשונים אנו מצטערים למה אתה מביאם הרי המצרים ישעבדו אותם, וחזרו צפורה ושני בניה, המשיכו 2 – משה ואהרן למצרים כציווי ה'.

פרשת שמות 124 פסוקים.

הפטרה: "הבאים ירש" (ישעיהו כ"ז) עד ונלכדו, ומדלגין וקורין פרק כ"ט, פסוקים כ"ב-כ"ג.

אומרים ברכי נפשי.

הדלקת הנרות: 4:16

שקיעה: 4:57 מוצאי שבת: 5:31 ד"ת: 6:09

סוף זמן ק"ש מג"א: 8:24

אליכטיגין פריילאכין שבת קודש

התחלת שובב"ם

לעיני הגה"צ ר' גרשון אביגדור ב"ר חיים זצ"ל נלב"ע י"ג תשרי תשע"ב